

BOEKEN

The Spirit Level: waarom strijden tegen ongelijkheid wetenschappelijk juist is

The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better (De waterpas: waarom meer gelijke maatschappijen het bijna altijd beter doen) luidt de titel van het boek dat Richard Wilkinson en Kate Pickett publiceerden in 2009.¹ Het boek toont aan dat meer inkomensongelijkheid leidt tot minder gezondheid en minder welzijn. Daarvoor synthetiseren de auteurs de resultaten van meer dan 400 recente studies die gepubliceerd werden in internationale tijdschriften.

Richard Wilkinson is een wereldvermaard Brits epidemioloog, die zijn leven lang onderzoek heeft gedaan naar de invloed van sociale determinanten op gezondheid. Kate Pickett is eveneens epidemiologe, antropologe en voedingsdeskundige.

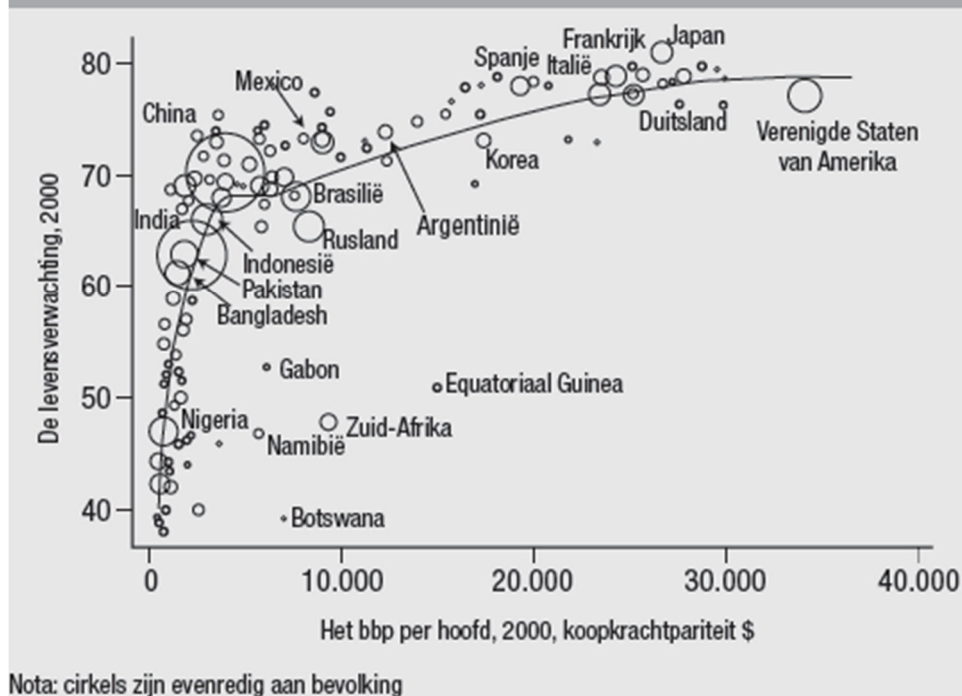
Het boek van Wilkinson en Pickett veroorzaakt heel wat ophef en wordt veelvuldig geciteerd en geprezen door politici en beleidsmakers van alle slag. Zelfs de Britse conservatieve eerste minister David Cameron prees het boek in een van zijn eerste speeches als premier: Het onderzoek van Richard Wilkinson en Kate Pickett in *The Spirit Level* heft aangetoond dat onder de rijkste landen de landen met de grootste ongelijkheid het het slechtste doen voor bijna elke indicator van levenskwaliteit. (...) We moeten focussen op het dichten van de kloof tussen de onderste groep en de middengroep... want focussen op wie geen kans heeft op een goed leven is het belangrijkste om te doen." Maar hij kreeg prompt antwoord van Wilkinson in *The Guardian*: "De hoogste inkomens aftoppen is heel belangrijk. Cameron praat over sociale problemen en afnemende verantwoordelijkheid alsof ze veroorzaakt worden door een teveel aan regering. Ik denk dat dit de langetermijnevolgen zijn van de toegenomen ongelijkheden onder Thatcher." De auteurs publiceren bovendien op hun website² een grafiek die aantoont hoe de kloof tussen arm en rijk in het Engeland onder de conservatieve Thatcher enorm was toegenomen en door de daaropvolgende Labourregeringen helemaal niet werd teruggedrongen. Op dezelfde website vind je ook de belangrijkste feiten en het cijfermateriaal uit het boek onder de vorm van powerpoints en videolessen. Binnenkort verschijnt een Franstalige versie van dit spraakmakende boek.

Sociale gradiënt in gezondheid

De relatie tussen inkomen of sociaaleconomische status enerzijds, en gezondheid anderzijds, is al lang zeer goed gedocumenteerd. Honderden studies over de hele wereld bewijzen overduidelijk wat men de sociale gradiënt in gezondheid noemt. Mensen met een lagere socio-economische status hebben het meest kans op gezondheidsproblemen, overlijden vroeger en hebben het meest nood aan zorg. Een recente studie toont bijvoorbeeld aan dat in ons land mannen met een lage scholing 5,5 jaar minder lang leven en vrouwen zonder diploma 25 jaar minder lang gezond leven dan mensen met een universitair diploma.³

Deze sociale gradiënt in gezondheid speelt zich af zowel tussen landen, als binnen landen. Binnen eenzelfde land hebben rijke mensen een betere gezondheid dan armen. In rijke landen is de gezondheid doorgaans beter dan in arme landen. Omdat aan te tonen publiceert *The Spirit Level* de zogenaamde Prestoncurve (zie p. 101). De Prestoncurve geeft de relatie aan tussen het gemiddelde inkomen per hoofd van de bevolking in een gegeven land enerzijds, en de levensverwachting anderzijds. Tot een bruto binnenlands product (bbp) van ongeveer 5500 dollar per inwoner geldt de regel: hoe armer, hoe lager de levensverwachting. De levensverwachting is naast de kindersterfte een goede maatstaf om de graad van menselijke ontwikkeling in een land weer te geven.

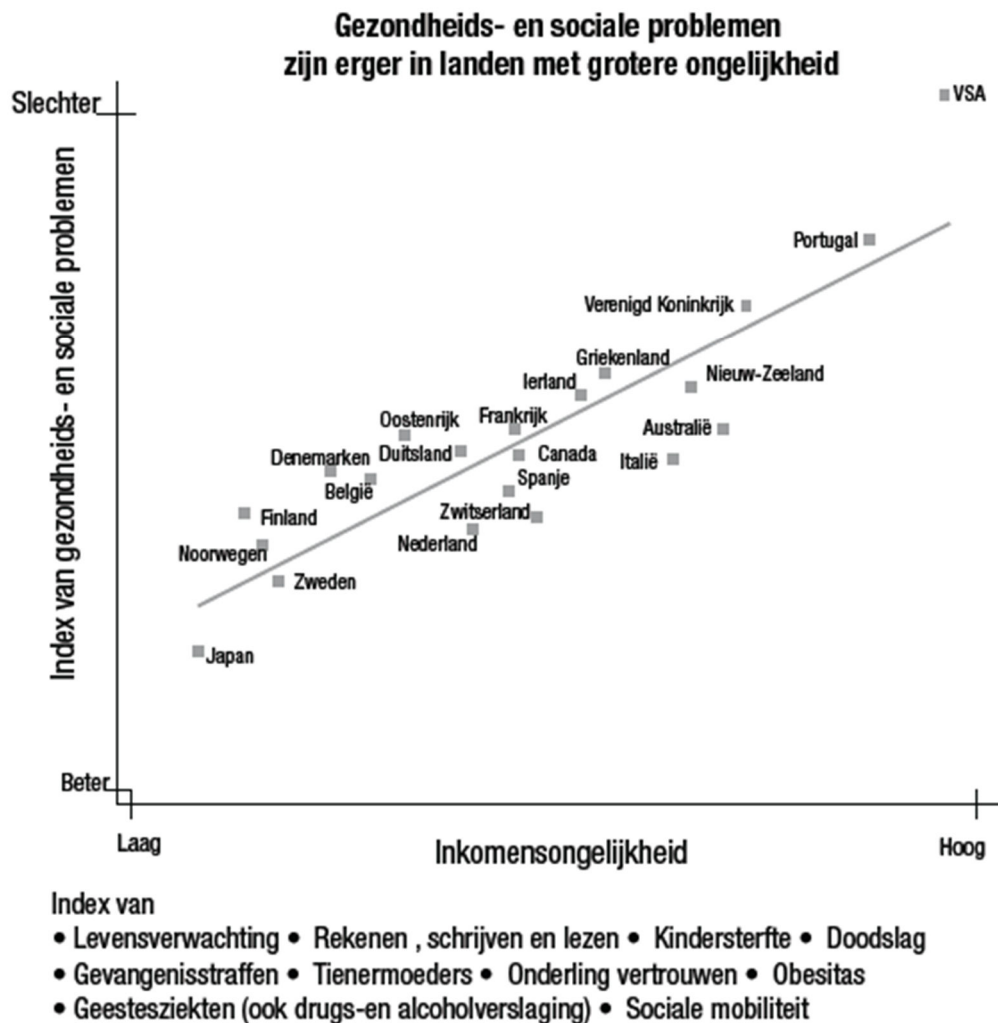
De curve van Preston: levensverwachting tegenover het bbp per hoofd

De Prestoncurve heeft de verdienste dat ze in één oogopslag de superioriteit van bepaalde socialistische landen op vlak van menselijke ontwikkeling laat zien. De spot in de bovenste linker hoek van de curve is Cuba, dat met het nationaal inkomen per hoofd van een ontwikkelingsland (4220 dollar koopkrachtpariteit in 2000) gezondheidsprestaties (levensverwachting: 76 jaar) neerzet die zich kunnen meten met de rijkste Westerse landen. België had in 2000 een bbp van 27.000 dollar koopkrachtpariteit en een levensverwachting van 78 jaar, ongeveer dezelfde positie als Frankrijk in de grafiek. Opvallend is ook China dat met zijn groot bevolkingsaantal (de grootte van de cirkels op de curve is evenredig met het bevolkingsaantal van het betrokken land) en laag bbp de curve letterlijk omhoog trekt. Ook opvallend is de cirkel in de rechterbovenhoek, de VS, die met het hoogste inkomen per hoofd en de hoogste uitgaven voor gezondheidszorg per inwoner, van alle OE-SO-landen de slechtste levensverwachting haalt. Vanaf een bbp hoger dan 5500 dollar per inwoner vlakt de Prestoncurve sterk af. Dat betekent dat in de rijkere landen het verband tussen stijgend inkomen en stijgende levensverwachting veel minder sterk is.

Ongelijkheid telt

De toegevoegde waarde van het boek van Wilkinson en Pickett bestaat erin dat het met gedegen wetenschappelijk onderzoek aantoont dat bij rijkere landen niet zozeer het absolute inkomen, maar vooral de inkomensongelijkheid binnen die landen, de doorslag geeft voor gezondheid en welzijn. Landen waar de inkomensongelijkheid groter is, scoren slechter inzake levensverwachting en kindersterfte. Maar ze scoren ook slechter op het voorkomen van geestesziekten (angststoornissen en depressies), alcohol- en drugsverslavingen, op het voorkomen van obesitas, van tienerzwangerschappen, van aantal moorden, van aantal gevangenen, van de sociale mobiliteit binnen de samenleving, van het niveau van onderling vertrouwen tussen de mensen, van schoolprestaties van kinderen... De figuur hieronder toont de zeer sterke correlatie tussen inkomensongelijkheid binnen een land en een index waarin tien van die gezondheids- en sociale parameters zijn opgenomen.

Causale mechanismen

Wilkinson en Pickett zoeken ook naar de mogelijke causale mechanismen waardoor grotere inkomensongelijkheid leidt tot slechtere gezondheid en welzijn. Samenlevingen met grote ongelijkheid hebben grote aantallen mensen die in absolute armoede leven. Dat heeft een direct negatieve impact op gezondheid en welzijn. Maar ongelijkheid leidt ook tot bijvoorbeeld veel meer stress, wat sterk negatieve gevolgen heeft op gezondheid en welzijn.

In het gerenommeerde wetenschappelijke vakblad de British Medical Journal citeert Wilkinson hierover Karl Marx, die visionair 150 jaar geleden al dit fenomeen beschreef in zijn werk *Loonarbeid en kapitaal*: "Een huis mag groot zijn of klein, zolang de huizen die er om heen staan ook klein zijn, bevredigt het alle maatschappelijke eisen die men aan een huis stelt. Zodra echter naast het kleine huis een paleis verrijst, krimpt het kleine huis tot een hut ineen. Het kleine huis bewijst nu dat zijn inwoner geen of maar heel weinig eisen te stellen heeft. En het mag in de loop van de beschaving ook nog zozeer in de hoogte schieten, wanneer het naburige paleis in dezelfde of in nog groter mate in de hoogte schiet, zal de bewoner van het naar verhouding kleine huis zich tussen zijn vier muren steeds onbehagelijker, onbevredigder, gedrukker voelen."⁴

Wilkinson en Pickett maken gebruik van argumenten en resultaten van empirisch wetenschappelijk onderzoek uit de sociologie, de antropologie, de geneeskunde ... en zelfs de evolutionaire genetica, om die causale mechanismen bloot te leggen. Daarmee tonen ze aan dat een maatschappij waarin samenwerking, saamenhorigheid, wederzijdse hulp en sociale

steun, op vlak van gezondheid en welzijn veruit superieur is aan een maatschappij waar competitiviteit bovenaan de waardenladder staat. Chimpansees bijvoorbeeld hebben de neiging hun conflicten op te lossen door geweld en dominantie. Bonobo's gebruiken daarvoor seks. Zij zijn beter tot samenwerking in staat dan chimpansees. Het verschil in dit gedrag zou te verklaren zijn door een verschil in DNA-patroon van dat deel van het erfelijk materiaal dat instaat voor sociaal en seksueel gedrag. "Het is misschien geruststellend dat, op zijn minst in dit DNA-deeltje, de mensen eerder het bonobopatroon bezitten dan het chimpanseepatroon. Dat suggereert dat onze gemeenschappelijke voorouder eerder de voorkeur gaf aan het bedrijven van de liefde dan aan oorlogvoeren." (p. 202)

Antwoord op het neoliberalisme en op de sociaaldemocratie

Meerdere malen kritiseren Wilkinson en Pickett expliciet het neoliberalisme en op verschillende plaatsen in het boek worden voorbeelden uit socialistische samenlevingen als illustratie aangehaald voor hoe het anders kan. "De manier waarop Amerikaanse troepen in New Orleans na de orkaan Katrina werden ingezet, op de eerste plaats om de bevolking te controleren, contrasteert met de snelle ontplooiing van ongewapende soldaten in de reddings- en hulp missies in China na de ramp met de aardbeving van 2008." (p. 50). "Amper één land combineert een levenskwaliteit met een globaal duurzame ecologische voetafdruk. Cuba is het enige land dat daaraan beantwoordt. Ondanks de veel lagere inkomens haalt de levensverwachting en de kindersterfte er een niveau dat haast overeenkomt met dat van de Verenigde Staten." (p. 217)

Hoewel de auteurs links sociaal-democratisch ogen, is hun boek een wetenschappelijk onderbouwde kritiek op de principes van John Rawls, de favoriete politieke filosoof van vele moderne sociaaldemocraten. Frank Vandenbroucke doceerde in Oxford op de theorie van Rawls. Eén van de gekende stellingen van Rawls luidt: "meer ongelijkheid in de samenleving kan gerechtvaardigd zijn, als de toestand voor de armen er maar niet slechter op wordt". Wilkinson en Pickett geven overvloedig wetenschappelijk bewijs dat die bewering onwaar is. Ongelijkheid an sich leidt tot minder gezondheid en welzijn, niet alleen voor de armen, maar voor alle lagen van de samenleving. De redenering van Rawls vormt de basis van concepten waar Vandenbroucke favoriet van is zoals "de maximumfactuur", "een gelijke kansen beleid", "armoedezorg", "selectiviteit in sociale zekerheid" ... Kortom het voetje wat verbreden van de champagneglasgrafiek die de vermogensverdeling in de maatschappij weergeeft, om te verhinderen dat het hele systeem zou omkeren.

Het boek van Wilkinson en Pickett onderbouwt empirisch wetenschappelijk waarom een caritatieve, selectieve sociale zekerheid of louter armoedebestrijding niet goed is voor de mensen. Een universeel solidair verzekerde sociale zekerheid, die ook herverdelend werkt en dus ongelijkheid bestrijdt, moet daarentegen een basisrecht zijn. Het boek onderbouwt wetenschappelijk waarom consequent strijden tegen ongelijkheid juist en rechtvaardig is.

Dirk Van Duppen

Noten

1. R. Wilkinson, K. Pickett, *The spirit level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger* (eerste uitgave). *The spirit level: why more equal societies almost always do better* (tweede uitgave), Allen Lane, 2009. [ISBN 978-1-84614-039-6]. Heruitgave Penguin, *Why Equality is Better for Everyone*, 2010, [ISBN 978-0-14-103236-8]. Een eerdere versie van het boek verscheen ook in het Frans: Richard Wilkinson, *L'égalité c'est la santé*, Demopolis, 2010. [ISBN 978-2-35457-033-0].
2. <http://www.equalitytrust.org.uk/>.

3. Bossuyt N, et al. Socio-economic inequalities in health expectancy in Belgium. Public Health 2004, p. 118-310.

4. M. Marmot, R. Wilkinson, "Psychosocial and material pathways in the relation between income and health: a response to Lynch et al.", in British Medical Journal 2001, nr. 322, p. 1233-1236.